

prožet nekom varijantom domoljubnih ideologema (M. Marulić, P. Zoranić, B. Karnarutić, J. Baraković, F. Grabovac, A. Kačić Miošić itd.). U središnjoj Hrvatskoj turska je tema, osim u historiografskim djelima (A. Vramec, J. Rattkay), najslabije zastupljena u odnosu na ostale hrvatske regije budući da se u svakodnevlju tursko susjedstvo ipak slabije osjećalo. U Slavoniji, koja je tek oslobođenjem na prijelazu iz 17. u 18. stoljeće zakoraknula u povijest hrvatske pisane kulture, turska je tema u uskoj vezi s politikom Habsburške Monarhije prema Osmanskome Carstvu. Zbog toga se kroz sadržaj slavonske literature stalno provlači tema civilizacijske zaostalosti, nerada i hedonizma koje su za sobom navodno ostavili Turci (M. A. Relković). Potkraj 18. stoljeća, kada je Habsburška Monarhija u savezu s Rusijom ušla u rat protiv onemoćaloga Osmanskog Carstva, javlja se niz djela u slavonskoj književnosti koja taj rat tematiziraju s uobičajenim onodobnim predodžbama o Turcima (A. Ivanošić).

Nakon jasne eksplikacije teksta koja je inkorporirana nizom najzanimljivijih citata, autor klišeizirane predodžbe kulturnih stereotipa o turskome čovjeku i njegovoj kulturi definira i terminološki određuje u «pojmovniku» (str. 197-218) te konačno prinosi i «rječnik aksioloških atribucija» (str. 219-233) čime još jednom pokazuje stručnu kompetenciju bavljenja Sultanovom djecom.

Na koncu možemo dodati kako je knjiga Davora Dukića sveobuhvatan pogled s hrvatske strane na onu «drugu», tursku stranu, a da je ova tematska literarna konjunktura trajala, svjedoči i autorov popis od preko stotinu analiziranih djela hrvatske književnosti ranoga novovjekovlja. Dukićeva je knjiga napisana s glavom i repom, a vrsnoći njezina sadržaja neće zasmetati ni konstatacija da se naprosto čita kao roman, u jednome dahu, pa je uistinu preporučujem svima.

Ivan Botica

*SREĆKO M. DŽAJA, Politička realnost jugoslavenstva (1918.-1991.),
Svjetlo riječi, Sarajevo – Zagreb 2004, 367 str.*

Nasilni raspad Jugoslavije pobudio je veliko zanimanje u znanosti i publicistici, pa su o toj temi i o samom jugoslavenstvu u novije vrijeme napisana brojna i opsežna djela. Tom se trendu priključio i Srećko M. Džaja knjigom «Die politische Realität des Jugoslawismus (1918-1991)», objavljenom u Münchenu 2002., čiji je bosanskohercegovačko-hrvatski prijevod tiskan 2004. godine.

Džaja temi jugoslavenstva pristupa na nov, dosad neuobičajen način. Iako se radi o povijesnoj temi, knjiga se ne obraća samo povjesničarima po struci, već mnogo širem krugu čitatelja. Autor povijest jugoslavenstva vidi u dvije odvojene vremenske cjeline: a) u razdoblju teoretskog jugoslavenstva kad su se tom idejom nadahnjivali južnoslavenski mislioci i političari pokušavajući u suradnji s južnoslavenskim narodima riješiti nacionalna pitanja i izbjeći podložnost okolnim neslavenskim nacijama i b) u razdoblju praktičnog jugoslavenstva koje je trajalo od 1918. do 1991. kad je jugoslavenska ideja provedena u

praksi uspostavom jugoslavenske države. Džaja se vrlo kratko osvrće na teoretsku fazu jugoslovenstva i stavlja naglasak na analizu jugoslovenstva kakvo je provođeno u vrijeme postojanja države Jugoslavije.

Prvi dio knjige, «Politički sustav Prve Jugoslavije» (str. 15-86) posvećen je promišljanjima o ustroju južnoslovenske države u razdoblju između dva svjetska rata. Autor obrađuje politički sustav zemlje, prikazuje stranački život, religijski i obrazovnu politiku. U tom je periodu do izražaja došla oštra suprotstavljenost srpskog pogleda na jugoslavensku državu u odnosu na mišljenja ostalih južnoslovenskih naroda. Monarhistička je Jugoslavija na srpskoj strani često smatrana pukim proširenjem predratne Srbije, što je prouzročilo jak otpor nesrpskih naroda, te s vremenom oborilo unitarističku politiku formiranja jednoga jugoslavenskog naroda s tri plemenska imena (Srbi, Hrvati i Slovenci). Uz apsolutistički stil vladavine kralja Aleksandra i tešku ekonomsku krizu tridesetih godina nije bilo moguće stabilizirati Jugoslaviju na takvim temeljima. Potkraj tridesetih prevladalo je mišljenje da bi uspostava Banovine Hrvatske mogla riješiti krizu države, ali je rat koji je ubrzo zahvatio balkanski prostor zaustavio sva daljnja nastojanja oko možebitne federalizacije Jugoslavije. Sile Osovine se pri političkom preuređenju jugoslavenskog prostora nisu obazirale na jugoslavensku ideju. Ideja jugoslovenstva je ipak opstala u oslobodilačkom partizanskom pokretu pod vodstvom komunista. Četnički pokret, koji je također preuzeo elemente jugoslovenstva, kompromitiran je velikosrpsvom i učestalom kolaboracijom s okupatorima te je suzbijen od partizana.

Druga cjelina, «Politički sustav Druge Jugoslavije» (str. 87-174) bavi se jugoslavenskom državom u vremenu od kraja Drugog svjetskog rata do njezina raspada 1991. godine. Ta je država, za razliku od Prve Jugoslavije, bila ustrojena na posve nov način: kao federacija republikâ krojenih po narodnom načelu, pri čemu su osim Srba, Hrvata i Slovenaca status naroda i vlastitu republiku dobili i Crnogorci i Makedonci. Džaja ne zanemaruje prilike u kojima je stvorena socijalistička Jugoslavija, revoluciju, obračun komunista s političkim protivnicima te pokušaje izgradnje socijalističkog društva. Pritom je vanjskopolitička nužda nakon sukoba sa Staljinom 1948. prisilila jugoslavenske komuniste da izlaz pokušaju potražiti u specifičnom tipu socijalizma – samoupravljanju – te većoj otvorenosti prema kapitalističkim državama i zemljama Trećeg svijeta. Ti eksperimenti nisu u potpunosti uspjeli, i već su se šezdesetih godina pojavile naznake slabljenja jugoslavenskog zajedništva. Sa svim takvim pokušajima partijski se vrh oštro obračunao, ali nije uspio uništiti nacionalni naboj koji je s vremenom rastao u svim jugoslavenskim narodima. Zemlja je ušla u dugotrajnu društvenu, političku i ekonomsku krizu, a nakon sloma svjetskog komunizma raspala se u krvavim ratovima iz kojih su proizašle nacionalne države jugoslavenskih naroda stvorene na temelju jugoslavenskih federativnih republika.

U posljednjoj cjelini, «Bosna i Hercegovina u jugoslavenskoj državi» (str. 175-288), autor analizira odnos jugoslavenske države i posebnosti Bosne i Hercegovine. U Prvoj Jugoslaviji BiH nije smatrana jedinstvenom cjelinom, već izmišljotinom stranih okupatora. Najbrojniji jugoslavenski narodi – Srbi i Hrvati – svoj su sukob prenijeli i na bosansko-hercegovački prostor. Pritisnuti takvim razvojem događaja, Muslimani su najčešće lavirali između dviju strana. U Druvoj Jugoslaviji, BiH je formirana kao zasebna republika, ali u početku Muslimanima nije priznat status naroda. To je izmijenjeno 1963. godine kad su Muslimani priznati kao zaseban (ni srpski ni hrvatski) narod. Ekstremni srpski i hrvatski nacionalisti to nikad nisu prihvatili, u čemu leži jedan od uzroka krvavog raspleta bosansko-hercegovačkog rata devedesetih godina. Ni federalizam koji su promovirali komunisti nije

to uspio spriječiti, pa je slom Jugoslavije BiH dočekala podijeljena na tri sukobljene strane – Hrvate i Srbe, s osloncem na vlastite matične republike, te Muslimane koji su na tragu Kallayeva «bošnjaštva» postupno prihvatili ime Bošnjaci.

Na kraju Džaja rezimira svoju analizu ocjenom kako je «... jugoslavenski paket bio dva puta prebrzo, nikakvim ili samo prividno demokratskim metodama omotan. (...) Sada jugoslavenski narodi trebaju vremena da bi došli do sebe i tek onda pošli u potragu prema uzajamnoj normalnosti. U kojem obliku, to oni trebaju, dakako uz međunarodnu pomoć, kao ravnopravni partneri pronaći i sami odlučiti. Teško je zamisliti normaliziranje u obliku jedne Treće Jugoslavije koju bi međunarodni pseudoeksperti na brzinu sklopili» (str. 299). Prema tome, on ne isključuje mogućnost normalizacije odnosa južnoslavenskih naroda. Međutim, sumnja u izvedivost pokušaja da se to provede ishitreno u obliku Treće Jugoslavije nametnute izvana. Vjeruje da je pomoć međunarodne zajednice južnoslavenskom prostoru svakako potrebna, no ipak ključni preduvjet normalizaciji odnosa vidi u vremenu potrebnom svakom od južnoslavenskih naroda da sam promisli o svom položaju i budućnosti, i na taj način «...dođe k sebi...». Šire kombinacije su moguće samo kad taj proces bude završen.

Knjiga je opremljena sa sedam karata i brojnim tablicama u kojima je prikazan etnički, vjerski i politički raspored snaga u obje jugoslavenske države. Ona je vrijedan doprinos povijesnoj znanosti.

Goran Hutinec

*DRAGO ROKSANDIĆ, Etnos, konfesija, tolerancija, SKD «Prosvjeta»,
Zagreb 2004, str. 480.*

Ugledni historičar Drago Roksandić koji je i redoviti profesor na Katedri za povijest Srednje i Jugoistočne Europe Filozofskog fakulteta u Zagrebu objavio je novu knjigu pod naslovom «Etnos, konfesija, tolerancija». Ova knjiga problemski integrira izbor radova koje je autor objavljivao u posljednjih četvrt stoljeća, a za koje je smatrao da su historio-ografski funkcionalni i u današnje vrijeme. Prema autoru: «problemska formulacija 'Etnos, konfesija i tolerancija' uopće nije slučajna. U hrvatskom i srpskom slučaju, kao i u slučaju drugih južnoslavenskih nacija, etnokonfesionalizam je na različite načine odlučujući činitelj u oblikovanju modernih nacionalnih ideologija, imaginarija, praksa itd... Istraživanje svakog fenomena etnokonfesionalizma u jugoistočnoevropskom, srednjoistočnoevropskom i sredozemnom svijetu pretpostavlja interkulturalizam u načinu mišljenja jer je onaj Drugi ili Treći uvijek u neposrednoj blizini i u prošlosti i danas, a bit će i sutra. Otuda se svaki etnokonfesionalizam u nas u svojoj autopercepciji iskazuje i kao «predziđe» nekog Svijeta kojem je epicentar izvan samoga ovog prostora. Posljedica su toga konstrukcije brojnih iluzionizama i klijentelizama u povijesti svakog etnokonfesionalizma koji nas ovdje zanima i nadasve kontinuirano kontroverzan, a nerijetko i konfliktan odnos prema onome Drugome u svoj neposrednoj blizini. S time u vezi, još su veće teškoće s

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 37

U SPOMEN IGORU KARAMANU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2005.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 37

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača

Miljenko Jurković

Glavni urednik

Borislav Grgin

Uredništvo

Ivo Goldstein
Boris Olujić
Mario Strecha
Božena Vranješ-Šoljan

Tajnik uredništva

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Naslovna stranica

Iva Mandić

Računalni slog

Boris Bui

Lektura i korektura

Ivan Botica

Tisak

Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje dovršeno u listopadu 2005. godine

Naklada

400 primjeraka